

LASY I OGRODY JAPONII

Piotr Banaszczak

WSTĘP

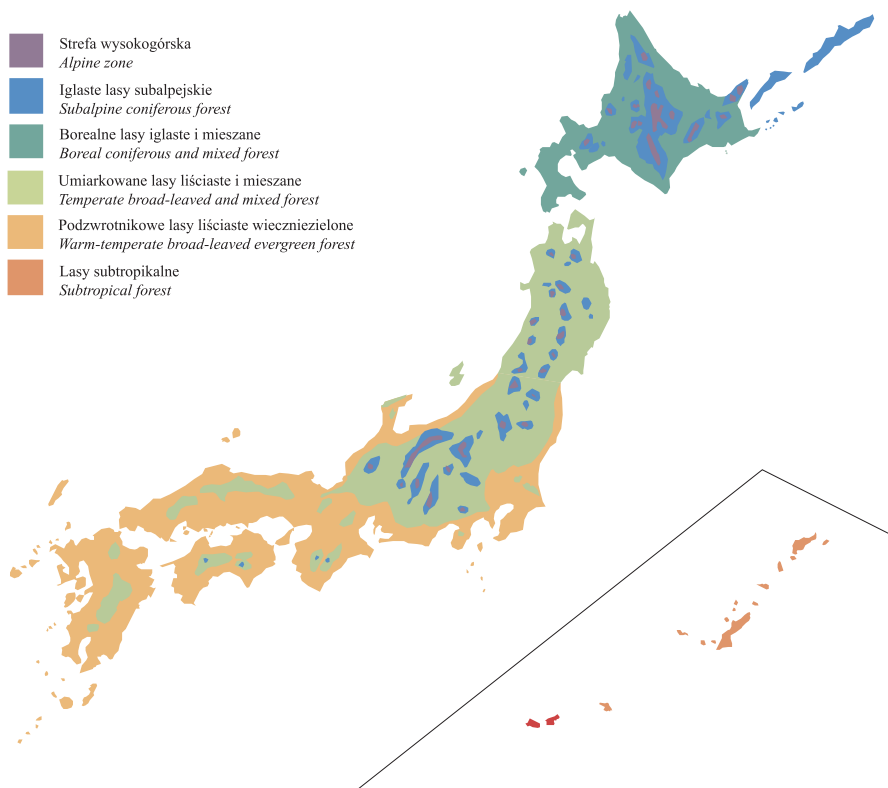
Japonia to kraj wyjątkowo barwny i osobliwy. Jest jednym z najbardziej rozwiniętych na świecie, najbardziej nowoczesnych i jednocześnie niezwykle mocno osadzonych w tradycji. Dodatkowo wyspiarski charakter kraju, stanowiący naturalną izolację od najbliższych sąsiadów, jeszcze bardziej potęguje jego odmienność.

Biorąc pod uwagę, że duża część kraju znajduje się na podobnych szerokościach geograficznych jak Polska, a jego powierzchnia jest zbliżona do powierzchni naszego kraju, można próbować doszukiwać się innych analogii. Na bazie tych podobieństw być może łatwiej jest zrozumieć mechanizm odmienności Japonii zarówno w zjawiskach naturalnych, jak i związanych z działalnością człowieka. Obydwa omawiane zagadnienia, czyli lasy i ogrody, stanowią niezwykle ważną część gospodarki, a w przypadku ogrodów – dziedzictwa kulturowego i jednocześnie dumę tego kraju. Pod wieloma względami, szczególnie ogrody, są dla ogółu świata niedoścignionym ideałem. Dlatego też mogą one stanowić dla nas swego rodzaju punkt odniesienia czy wzorzec, którego poziomu nie jesteśmy w stanie osiągnąć, szczególnie z uwagi na kompletnie inny kraj kulturowy i filozofię życia. Zawsze jednak można z nich czerpać inspirację...

LASY JAPONII NA TLE OGÓLNYCH WARUNKÓW GEOMORFOLOGICZNYCH I KLIMATYCZNYCH

Jedną z najważniejszych cech odróżniających Japonię od reszty świata jest po pierwsze ogromna liczba jej mieszkańców, która sięga 127 mln. Żyją oni na powierzchni niecałych 380 tys. km², czyli prawie 3,5 raza gęściej niż u nas. Cały kraj jest mocno górzysty z ciągnącymi się grzbiętami góorskimi przez środek kraju, niczym jego kręgosłup. Góry są pokryte lasami i stanowią około $\frac{2}{3}$ powierzchni kraju (250,74 tys. km²), co daje Japonii status jednego z najbardziej zalesionych krajów świata (nie licząc niewielkich, wyspiarskich, tropikalnych państwek całkowicie porośniętych dżunglą) (Forestry Agency 2009). W strefie klimatu umiarkowanego jedynie Finlandia jest bardziej zalesiona. W tej sytuacji topograficznej cała ogromna populacja kraju musi zmieścić się w pozostałej, niezalesionej $\frac{1}{3}$ części kraju, co przekłada się na niezwykle wysokie zagęszczenie ludności i powstawanie ogromnych metropolii. Lasy i inne naturalne ekosystemy Japonii posiadają niezwykle bogatą różnorodność biologiczną porównywalną w strefie klimatu umiarkowanego jedynie z centralnymi Chinami. To bogactwo jest w dużej mierze zastugą ominięcia kraju przez zlodowacenie plejstocenne, które nie dosięgło Japonii, przez co cały kraj, podobnie jak większa część Chin, stanowi ostoję wielu gatunków endemicznych (Ohwi 1965). Spośród 5 565 gatunków roślin naczyniowych 36% to endemity (Ministry of the Environment 2007). Kraj ten jest rozciągnięty południkowo, co sprawia, że mimo stosunkowo niedużej powierzchni na jego obszarze znajdują się od północy regiony chłodne

porośnięte lasami borealnymi na Hokkaido, strefa umiarkowana z lasami liściastymi i mieszanymi, strefa podzwrotnikowa z lasami wiecznie zielonymi (obydwie na głównej wyspie Honsiu, Kiusiu a także na Sikoku), aż po zwrotnikowe lasy subtropikalne na wyspach archipelagu Riukiu. Do tego dochodzi mnogość ekosystemów wysokogórskich w różnych częściach kraju (ryc. 1).

Ryc. 1. Rozmieszczenie stref roślinności w Japonii (Forestry Agency 2009)
Fig 1. The distribution of Japan's vegetation zones

Japonia posiada klimat monsunowy, charakteryzujący się deszczowym latem i znacznie suchszą jesienią i zimą. Jest to klimat wilgotny, od 800 do 1 500 mm opadów rocznie na północnych krańcach kraju, do 2 000-3 000 na południu. Zachodnia część kraju położona od strony Morza Japońskiego, posiada suchsze lata i bardzo obfite opady śniegu zimą, tworzące często kilkumetrową warstwę nie do przebycia. Oprócz tego, na styku lata i jesieni, kiedy kończy się pora deszczowa, kraj nawiedzają częste tajfuny wywołujące ogromne zniszczenia (Numata 1974). Dopelnieniem tych zjawisk są bardzo częste trzęsienia ziemi, których skutki zna dobitnie cały świat. Stąd lasy pełnią tam ogromnie ważną funkcję retencyjną i ochronną dla górskich zboczy w czasie niezwykle obfitych opadów i pozostałych kataklizmów.

GOSPODARKA LEŚNA W JAPONII

Zaraz po II wojnie światowej, kiedy zniszczenia Japonii były ogromne, powstała nagła potrzeba pozyskania dużych ilości drewna w celu odbudowy kraju. Rozpoczęto masowe wycinanie lasów, a powstałe zrębny obsadzono plantacjami szybko rosnących i wartościowych gatunków, głównie szydlicy japońskiej - *Cryptomeria japonica* i cyprysika tępołuskowego - *Chamaecyparis obtusa* (Forestry Agency 2009). Gatunki te (fot. 1, fot. 2) dają bardzo wartościowe drewno, nie podlegające gniciu przez wiele dziesiątek lat bez żadnej impregnacji. Budowane z niego były zarówno dawne świątynie, jak i współczesne domy czy różnego rodzaju inne budowle. O trwałości tego drewna dobitnie świadczy fakt, że najstarszy istniejący, drewniany budynek świata - świątynia Horyuji w Nara zbudowana była w 607 roku n.e. (Giesen 2008) w większości z drewna cyprysika tępołuskowego (Takao 2004). Inne, również spotykane gatunki drzew na plantacjach to *Pinus densiflora*, a w chłodniejszych regionach kraju *Larix kaempferi*, *Picea jezoensis* i *Thujaopsis dolabrata*. Takie plantacje stanowią dziś 41% wszystkich lasów w kraju. Są to obecnie młode lasy w 64% poniżej 40 lat, o bardzo ubogiej różnorodności biologicznej. W większości są to jednopiętrowe plantacje (103 tys. km²) (fot. 2), rzadziej wielopiętrowe (12 tys. km²). Docelowo planuje się zwiększenie udziału plantacji wielopiętrowych i wielogatunkowych kosztem jednopiętrowych do wielkości 68 tys. km² (podczas gdy jednopiętrowe planuje się zredukować do 66 tys. km²) ze względu na możliwość mniej inwazyjnego, selektywnego sposobu pozyskiwania drewna nie powodującego powstawania nagich zrębów skutkujących erozją zboczy górskich. Dziś z tego samego powodu Agencja Leśna Ministerstwa Rolnictwa, Leśnictwa i Rybołówstwa mocno promuje pozyskiwanie drewna poprzez trzebieże zamiast wyrębów całkowitych (Forestry Agency 2011). Obecny zapas drzewostanów w Japonii wynosi 4 340 mln m³, a roczny przyrost 81 mln m³ (2005 r.). Zapas docelowo ma wynosić 5 450 mln m³, a roczny przyrost 54 mln m³ (Forestry Agency 2009).

Dzisiejsze leśnictwo w tym kraju boryka się ze sporymi problemami ekonomicznymi, ponieważ prawie 2/3 wszystkich lasów jest własnością prywatną, a znaczna ich część jest rozparcelowana wśród posiadaczy małych fragmentów po 1-5 ha (prawie 1 mln osób), co nie sprzyja planowej i spójnej gospodarce. Dodatkowo koszty prowadzenia gospodarki leśnej rosną z roku na rok w związku z wyludnianiem się i starzeniem społeczeństwa w obszarach będących bazą przemysłu leśnego. Ceny drewna z kolei spadają, na co ogromny wpływ ma tani surowiec z importu, który obecnie pokrywa 80% zapotrzebowania krajowego rynku. Roczne zapotrzebowanie na drewno w Japonii wynosi ok. 87 mln m³ (Forestry Agency 2009). Od połowy lat 90. XX w. znacznie spadło ze względu na starzejące się społeczeństwo, zmniejszającą się populację i w konsekwencji brak zapotrzebowania na nowe budynki, jak i produkcję papieru (Forestry Agency 2011).

Obecnie, według opinii publicznej, japońskie lasy powinny służyć przede wszystkim ochronie przed globalnym ociepleniem oraz (kolejno):

- ochronie przed katastrofami,
- retencji,
- oczyszczaniu powietrza,
- rekreacji,

Fot. 1. Naturalny las mieszany w górach Chichibu w centralnej części Honsiu z widocznymi płatami plantacji szydlicy japońskiej i cyprysika tępołuskowego (fot. P. Banaszczak)
Photo 1. Natural mixed forest in Chichibu mountains in central Honshu with plantation plots of hinoki cypress and Japanese cedar

Fot. 2. Jednopiętrowa plantacja cyprysika tępołuskowego - *Chamaecyparis obtusa* (fot. P. Banaszczak)
Photo 2. Single storey plantation of hinoki cypress - Chamaecyparis obtusa

- ochronie naturalnych siedlisk,
- edukacji,
- funkcjom produkcyjnym (na samym końcu!).

Dlatego coraz więcej uwagi poświęca się ochronie naturalnych ekosystemów leśnych. W obrębie lasów państwowych status „lasów ochronnych” posiada już obszar o łącznej powierzchni 11,96 mln ha, czyli 48% całkowitej powierzchni lasów i 32% całej powierzchni kraju. W tych lasach gospodarka leśna może być prowadzona jedynie w ograniczonym zakresie w zależności od typu ochrony (Forestry Agency 2011). Oprócz tego istnieje 29 parków narodowych, 55 parków quasi-narodowych i 301 parków prefekturalnych.

PRZYRODA I KULTURA W „KRAJU KWITNĄCYCH WIŚNI”

Niezwykle bogata flora lasów japońskich ma swoje odzwierciedlenie w kulturze tego kraju. Japończycy uwielbiają celebrować swoje najpiękniejsze krajobrazy, ogrody, poszczególne gatunki roślin i pod wpływem tej inspiracji rozwijają różne, charakterystyczne dla tego kraju, dziedziny sztuki dochodząc do niebywałego mistrzostwa.

Nie bez powodu Japonia nazywana jest krajem kwitnącej wiśni. Co roku na wiosnę, kiedy rozpoczyna się kwitnienie tych drzew nazywanych *sakura*, tłumy Japończyków odwiedzają ogrody, świątynie i inne publiczne miejsca nimi obsadzone. Zjawisko to nazywa się *Hanami*. Podczas telewizyjnych prognoz pogody podawane są regularnie informacje, w której części kraju właśnie kwitną wiśnie. A że kraj obejmuje różne strefy klimatyczne, zatem fala kwitnienia rozpoczyna się w końcu marca na południu, a kończy w końcu kwietnia na północy wyspy Honsiu. Z kolei jesienią odbywa się podobne szaleństwo, tym razem związane z przebarwianiem klonów, których w tym kraju występuje kilkadziesiąt gatunków. W uprawie jednakże spotyka się głównie klona palmowego - *Acer palmatum* ssp. *amoenum*, a sporadycznie kilka innych, które ogólnie nazywane są *momiji*, w odróżnieniu od pozostałych, mniej dekoracyjnych gatunków zwanych *kaede*. Przebarwianie liści klonów rozpoczyna się odwrotnie niż kwitnienie wiśni, bo od północy kraju – wyspy Hokkaido, około 10 października, a kończy się w końcu listopada i na początku grudnia w najcieplejszych regionach kraju. Zarówno widok masy kwitnących wiśni jak i przebarwionych liści klonów jest na tyle niesamowity, że w pełni uzasadnia tę narodową pasję Japończyków.

Obok celebrowania tych dwóch rodzajów drzew, japońscy ogrodnicy i szkółkarze wciąż zajmują się selekcją wielu odmian uprawnych wiśni i klonów dziś dostępnych także i u nas. To nie jedyne rośliny, które zaskarbiły sobie wyjątkową miłość Japończyków. Zaliczają się do nich także chryzantemy w ogromnej liczbie odmian (prezentujące różne kształty i kolory kwiatów), kosaćce, pionie krzewiaste i inne gatunki roślin. Omawiając te przejawy uwielbienia dla roślin nie sposób nie wspomnieć o *bonsai*, czyli sztuce kształtowania miniaturowych drzew rosnących głównie w pojemnikach. Rozwinęły się w tej dziedzinie różne style, szkoły, a co za tym idzie bardzo bogata terminologia i symbolika.

Kolejnym osobliwym przejawem specjalizacji ogrodniczej jest japońskie sadownictwo. Jesienią często spotyka się w sklepach i na straganach ogromne ja-

pońskie gruszki Nashi - bardzo słodkie i soczyste, w smaku przypominające nieco jabłka „Granny Smith”. Na pierwszy rzut oka trudno określić, co to za owoc, bo są okrągłe jak jabłka i ogromne jak melony. Kosztują w przeliczeniu na złotówki po kilkadziesiąt PLN za sztukę i z racji ceny są przeznaczane na specjalną okazję. Aby uzyskać takie owoce, usuwa się z drzewa określonej odmiany nadmiar związków zostawiając tylko kilka - kilkanaście. Dodatkowo dojrzewające owoce otula się na drzewie siatką z gąbki, aby się nie uszkodziły. Z pewnością wydajność takiego sadu jest niższa, ale cena owocu za sztukę rekompensuje te straty.

W Japonii sposób postrzegania natury i stosunek człowieka do niej wywodzi się niewątpliwie z tradycji i religii shintoistycznej, obok buddyzmu podstawowej religii tego kraju. Zakłada ona istnienie bóstw, bądź duchów zamieszkujących wszelkie obiekty przyrody żywej i nieożywionej. Stąd ogromny szacunek mieszkańców tego kraju wobec wszystkiego, co ich otacza i traktowanie ich jako równorzędnych mieszkańców Ziemi. Oczywiście w dzisiejszych czasach mocno się to zmienia w imię pogoni za dobrobytem - na myśl przychodzi tu chociażby japońscy wielorybnicy masowo zabijający „w celach naukowych” resztki ginących populacji waleni. W każdym razie codzienny szacunek czy chociażby dostrzeganie piękna natury na co dzień jest w tym kraju widoczne na każdym kroku.

JAPOŃSKIE OGRODY

Niewątpliwie szczytowym osiągnięciem Japończyków w łączeniu sztuki z uwielbieniem natury jest sztuka ogrodowa. Jest znana na całym świecie i dla wielu stanowi najwspanialszy przykład tej dziedziny w ogóle. A rozwijała się ona przez ponad tysiąc lat. W międzyczasie powstało kilka stylów. Najważniejsze to Kare-sansui, czyli zwirowe suche krajobrazy, Tsukiyama - krajobrazowe i *Chaniwa* - służące ceremonii picia herbaty (Young, Young 2005). Wszystkie te rodzaje ogrodów łączą niewielką powierzchnia jaką zajmują, gdyż w czasach, kiedy powstały, kraj ten był już dostatecznie gęsto zaludniony tak, że nie było mowy o założeniach w skali kilkudziesięciu czy więcej hektarów, jak ma to miejsce choćby u nas. Poza tym pełniły one do dziś funkcję dekoracyjną, kontemplacyjną czy wypoczynkową, ale w żadnym wypadku rekreacyjną.

Tsukiyama

Ten rodzaj ogrodu jest bodaj najbliższy naszemu rozumieniu ogrodów japońskich i jest najczęściej kopiowany (niestety zwykle dość nieudolnie) przez europejskich architektów krajobrazu. Są to w ogromnym skrócie miniatury najpiękniejszych japońskich krajobrazów (fot. 3). Powstały w XIV wieku. Wzorowane były na ogrodach chińskich i to właśnie te dwa style ogrodnicze posłużyły jako późniejsza inspiracja dla osiemnastowiecznych twórców ogrodów w Wielkiej Brytanii, otwierających nową epokę swobodnej kompozycji układów krajobrazowych. Ogrody w stylu *tsukiyama* to niezwykle malownicze krajobrazy zamknięte na niedużej przestrzeni, skomponowane przy użyciu elementów naturalnych: stawów, strumyków, skał, drzew, mchu, ale także nielicznych elementów małej architektury: kamiennych ścieżek, mostów, latarni. Teren, na którym zakładany był ogród, posiadał naturalną lub też częściej sztucznie formowaną bogatą rzeźbę z pagórkami, imitującymi często w mikroskali prawdziwe góry (choć zwykle tylko jedną - Fuji).

Aby optycznie powiększyć swoją powierzchnię i "oszukać przestrzeń", ogrody te często wykorzystywały otaczający krajobraz eksponując najpiękniejsze widoki i wkomponowując je w ogród, jednocześnie zasłaniając te niekorzystne. Stosowano również inne triki wydłużające perspektywę i dające złudzenie większej przestrzeni niż w rzeczywistości. Wszelkie wymienione elementy posiadały swoje znaczenie symboliczne, a ich wzajemny układ wyrażał pewne założenia filozoficzne, jako że powstawały one głównie przy świątyniach buddyjskich.

Karesansui

Znane u nas potocznie jako ogrody żwirowe lub ogrody zen. Powstały w XVI wieku. Były tworzone przez mnichów buddyjskich przy świątyniach i miały służyć kontemplacji i wyciszeniu. W tym celu ilość elementów tworzących ogród ograniczona była do minimum i sprowadzała się głównie do żwiru, kamieni i mchu. Na płaskiej przestrzeni pokrytej starannie zagrabionym żwirem, w przemyślany sposób rozmieszczone są fragmenty skał, mech i nieliczne, pojedyncze egzemplarze mocno przycinanych, głównie miniaturowych drzew lub krzewów. Żwir, a raczej granitowe drobne kruszywo, symbolizuje płaską taflę wody, na której ślady grabienia układają się w kształty fal wokół wysp, prostych linii lub figur geometrycznych. Często usypywane są też z niego perfekcyjnie wykonane stożki, symbolizujące górę Fuji. Najbardziej znany przykład takiego ogrodu to Ryoan-ji czy Daisen-in w Kioto.

Chaniwa

Ogrody służące do ceremonii picia herbaty powstały w XIV wieku i stanowią malowniczą oprawę dla pawilonu herbacianego (fot. 4) i mającą służyć kontemplacji i uspokojeniu, izolując od świata zewnętrznego. Jest to styl najbogatszy w elementy wyposażenia. Głównym obiektem w takim ogrodzie jest pawilon herbaciany, do którego prowadzi odpowiednio ukształtowana ścieżka, kamiennie schody u wejścia, kamienna misa służąca do obmycia rąk czy latarnie. Przed pawilonem zwykle znajdował się staw. Z czasem poszczególne elementy wyposażenia takich ogrodów zaczynały pełnić głównie funkcję dekoracyjną i obecnie nastąpiło wymieszanie się poszczególnych stylów. Nawet w znanych, historycznych ogrodach japońskich można znaleźć elementy różnych stylów w jednym obiekcie.

PODSUMOWANIE

Nie ma na świecie drugiego takiego kraju, jak Japonia, w którym ultranowoczesne społeczeństwo otoczone najbardziej zaawansowanymi technologiami tak doskonale koegzystuje z przebogatą tradycją, kulturą i bogactwem wielowiekowych kierunków sztuki. Zresztą większość tych kierunków nie wykształciła się nigdzie poza jego granicami. Ciągłość tradycji i kultury w Japonii osiąga wymiar, który na naszym kontynencie jest czymś nieprawdopodobnym. Wystarczy podać, że w kraju tym siedem firm nieprzerwanie funkcjonuje od ponad 1 000 lat! Są to głównie onseny - typowo japońskie hotele z łaźniami, z wodami termalnymi, z których najstarszy powstał w roku 705 n.e. 3 146 firm liczy już sobie ponad 200 lat. Wydawać by się mogło, że poziom rozwoju cywilizacji osiągnął w tym kraju najwyższy poziom zaawansowania i zrównoważenia.

Fot. 3. Krajobrazowy ogród japoński z klonami palmowymi - *Acer palmatum* w jesiennych kolorach (fot. P. Banaszczak)
*Photo 3. The landscape Japanese garden with Japanese maples - *Acer palmatum* in autumn colors*

Fot. 4. Prywatny japoński ogród w stylu Chaniwa z pawilonem herbacianym w Kioto (fot. P. Banaszczak)
Photo 4. A private Japanese garden in Chaniwa style with tea pavilion in Kyoto

W tak przeludnionym kraju jest rzeczą nieprawdopodobną, że naturalne ekosystemy są w stanie funkcjonować niejednokrotnie w stanie nienaruszonym, a stopień zalesienia kształtuje się na poziomie krajów skandynawskich. Dodatkowo przeciętna długość życia Japończyków jest rekordowa w skali świata. Niewątpliwie kluczem do zrozumienia wyjątkowości tego społeczeństwa jest jego filozofia życia, u której podstaw leży religia - shintoizm. Z punktu widzenia katolika, czy chrześcijanina jest to prymitywna religia pogańska, a jednak zrozumienie harmonii świata i miejsca człowieka w nim jest niezwykle wielowymiarowe i głębokie. Znając jej siłę i wartość, władcy Japonii w XVI wieku świadomie zakazali szerzenia chrześcijaństwa w tym kraju widząc w nim zagrożenie dla wielowiekowej tradycji i kultury tego kraju. Obserwując dzisiejszy niezwykle poziom rozwoju technologicznego, duchowego i artystycznego kraju nie sposób oprzeć się wrażeniu przyznającemu słuszność tamtej decyzji. Niestety najnowsze czasy przyniosły w sposób nieuchronny nowe zagrożenia.

Dzisiejszy pęd życia w ciągłej presji powoduje w tym kraju jedną z najwyższych na świecie liczbę samobójstw, która znacznie wzrosła po roku 2000 w związku z kryzysem i rosnącym poziomem bezrobocia.

Z kolei przyrost naturalny jest mocno ujemny, co jest znaną bolączką krajów wysoko rozwiniętych, gdzie od rodziny ważniejsza jest kariera i gonitwa za pieniędzem. W Japonii zjawisko to w ostatnich latach nabrało szczególnie gwałtownego tempa, stanowiąc zagrożenie dla przyszłości gospodarki kraju. Potęgowane jest ono rosnącą liczbą rozwodów, liberalną ustawą aborcyjną, a także bardzo ograniczoną imigracją do tego kraju w celach zarobkowych.

Obserwując zarówno sztukę ogrodową w Japonii, jak i inne nietypowe dziedziny sztuki jak origami, bonsai, ikebana, sztukę walki sumo, teatr kabuki i wiele innych, można odnieść wrażenie, że jakakolwiek forma działalności człowieka, wykraczająca poza zwykłe rzemiosło, zostaje tam doprowadzona do form ostatecznych, staje się osobną dziedziną sztuki rządzącą się sobie tylko znanymi prawami. Nawet obserwowanie codziennego życia Japończyków obfituje w tak ogromną masę osobliwych zachowań, zwyczajów, że chwilami Europejczyk ma wrażenie przebywania w jakiejś rzeczywistości alternatywnej. Przede wszystkim zaskakuje niezwykła dbałość o formę, kanon i etykietę, przy której współczesna Europa zdaje się być ogniskiem anarchii. Widać to także w sztuce ogrodowej, gdzie nie znajdziemy ani jednego (sic!) drzewa, które nie byłoby w jakiś sposób formowane, czy przycinane, zresztą podobnie jak w jakiegokolwiek innej miejskiej przestrzeni publicznej czy prywatnej. Trawa jest tak idealnie przystrzyżona, że nawet Anglicy mogliby się od Japończyków sporo w tym względzie nauczyć. Dbałość o jak najdoskonalsze naśladowanie naturalnych krajobrazów w ogrodzie japońskim odbywa się pod żelaznym rygiem perfekcyjnej pielęgnacji. Obserwując wnikliwie poszczególne jego elementy, odnosi się ambiwalentne wrażenie, że z jednej strony stanowią niezwykle piękną kreację natury, a z drugiej są nieprawdopodobnie sztuczne. Sama kompozycja zaś jest tak wysublimowana, iż ma się odczucie, że wystarczy położyć tam jeden kamyk więcej albo jeden zabrać, a cały układ zostaje zburzony. Niewątpliwą siłą ogrodów jest bardzo duża powściągliwość ich twórców w wykorzystaniu środków wyra-

zu. Materię roślinną stanowi w nich zaledwie kilka, najwyżej kilkanaście gatunków: trzy gatunki sosen: gęstokwiatowa - *Pinus densiflora*, Thunberga - *P. thunbergii* i kosolimba - *P. pumila*, klony palmowe, parę gatunków azalii i czasami różaneczników, wiśnie piłkowane - *Prunus serrulata* w odmianach, parę gatunków bambusów i oczywiście szydlice i cyprysiki tępołuskowe. Od czasu do czasu można spotkać parę kolejnych gatunków drzew i krzewów. Bardzo niewiele jest bylin (nie więcej jak kilka gatunków), zatem kwiatów w tych ogrodach jest niedużo, poza azaliami i wiśniami oczywiście. Niezwykłą oprawę stanowi za to mech w wielu gatunkach, który świetnie rośnie w wilgotnym klimacie przyświątynnych ogrodów położonych na zboczach gór na obrzeżach Kioto. Stamtąd właśnie pochodzi większość najbardziej znanych na świecie ogrodów japońskich. Miasto to, będące dawną stolicą kraju, jest wprost przepełnione świątyniami i chramami, których jest tam w sumie około 230 (Giesen et al. 2008) (ciekawa analogia do naszej dawnej stolicy - Krakowa, z jego kościołami). Niemal przy każdym takim obiekcie znajduje się ogród. Każdego ranka po zboczach spływa mgła zostawiając mnóstwo rosy na ziemi, roślinach i kamieniach i obrastający je mech w zupełności zastępuje trawniki, co więcej nie wymaga koszenia i świetnie radzi sobie w najbardziej zacienionych partiach ogrodów. Niestety próżno szukać sposobów na wyhodowanie takiego samego dywanu w warunkach kontynentu europejskiego, zresztą gdyby nawet, to nasza tendencja do wciskania w europejskie imitacje tych założeń zbyt dużego nadmiaru pstrokatych gatunków roślin i tak skutecznie zabija prawdziwego ducha dalekiego Orientu. Ta powściągliwość w ogrodach jest z kolei wyraźnym kontrastem dla niezwykle bogactwa lasów, gdzie na kilkudziesięciu hektarach możemy spotkać więcej gatunków drzew, niż w niejednym ogrodzie botanicznym. Zresztą mnóstwo z nich to popularne rośliny ogrodowe także i w Polsce. Cieszy zatem to, że Japończycy w swoich założeniach ogrodowych wykorzystują bodaj w 90% jedynie rodzime gatunki. Przy takim bogactwie przyrody nie jest to wcale takie trudne.

LITERATURA

- Forestry Agency. 2009. *Forestry in Japan*. Japan Overseas Forestry Consultants Association. Tokyo.
- Forestry Agency. 2011. *Annual Report on Forest and Forestry in Japan. Fiscal Year 2010*. Ministry of Agriculture, Forestry and Fisheries, Tokyo, Japan.
- Giesen W., Hassenpflug W., Khan K., Nahm P. M., Schneider W., Zollickofer J., Badowski R. 2008. *Japonia Baedeker*. Pascal.
- Ministry of the Environment. 2007. *The Nature of Japan*. Tokyo. http://www.env.go.jp/nature/np/pamph4/natu_eng.pdf
- Numata M. (ed.) 1974. *The flora and vegetation of Japan*. Kodasha Ltd. Tokyo, Elsevier Scientific Publishing Company. Amsterdam, London, New York.
- Ohwi J. 1965. *Flora of Japan*. Smithsonian Institution. Washington D.C.
- Takao I. 2004. *Architectural Development of the Japanese House and Wood Species Used for Construction*. Cultural Heritage Protection Cooperation Office. <http://www.nara.accu.or.jp/elearning/2004/architectural.pdf>
- Young M., Young D. 2005. *The Art of the Japanese Garden*. Tuttle Publishing. North Clarendon.

LASY I OGRODY JAPONII. Streszczenie: Japonia jest jednym z najbardziej rozwiniętych cywilizacyjnie krajów świata, a jednocześnie bardzo mocno zakorzenionym w tradycji i kulturze. Jest to bodaj najbardziej jaskrawy przykład kraju, gdzie wysoko rozwinięta cywilizacja z jedną z najgęściej zaludnionych populacji na świecie jest w stanie koegzystować w wśród naturalnych ekosystemów będąc tym samym jednym z najbardziej zalesionych krajów świata. Lasy, pokrywające 2/3 powierzchni kraju mają najbogatszą różnorodność biologiczną w strefie klimatu umiarkowanego zaraz po Chinach. 41% wszystkich lasów stanowią wysokowydajne plantacje szydlicy japońskiej - *Cryptomeria japonica*, cyprysika tępołuskowego - *Chamaecyparis obtusa* i kilku innych gatunków iglastych. One stanowią główne źródło pozyskiwania drewna. Z uwagi na ujemny przyrost naturalny, zastój na rynku budowlanym i spadające ceny drewna, leśnictwo w Japonii w ostatnich latach przeżywa kryzys. Na styku naturalnego i kulturowego dziedzictwa narodowego funkcjonuje słynna w całym świecie sztuka ogrodnicza Japonii sięgająca tradycją ponad 1000 lat wstecz. Związana była głównie z ośrodkami religijnymi, stąd ma charakter kontemplacyjny, filozoficzny, jest pełna symboliki i znaczeń. Powstało wiele jej stylów, z czego najważniejsze to Karesansui, czyli żwirowe suche krajobrazy, Tsukiyama - krajobrazowe i Chaniwa - służące ceremonii picia herbaty. Japońskie ogrody stanowią dziś niedoścignione wzorce dla wielu architektów krajobrazu na całym świecie.

Słowa kluczowe: Japonia, ogrody, lasy, leśnictwo, ogrodnictwo, sztuka ogrodowa

FORESTS AND GARDENS OF JAPAN. Abstract. Japan is one of the most developed civilization of the world, yet firmly rooted in tradition and culture. This is probably the most glaring example of a country where a highly developed civilization with one of the world's most densely populated population is able to coexist in natural ecosystems, being at the same time one of the most forested countries in the world. Forests, covering 2/3 of the country have the richest biodiversity in the temperate climate zone, just after China. 41% of all forest are highly efficient plantations of *Cryptomeria japonica*, *Chamaecyparis obtusa* and several other coniferous species. They are a major source of timber. Due to the negative birth rate, stagnation in the construction market and falling prices of timber, forestry in Japan in recent years is in crisis. At the junction of the natural and cultural heritage there works the world famous art of Japanese gardening with the tradition dating back over 1,000 years ago. It was associated mainly with religious centers, hence its contemplative, philosophical character, it is full of symbolism and meanings. There are many of its styles, of which the

most important are Karesansui, or gravelly dry landscapes, Tsukiyama - landscapes and Chaniwa - for the tea ceremony. Japanese gardens are now the ultimate pattern for many landscape architects throughout the world.

Keywords: Japan, gardens, forests, forestry, horticulture, garden art

Mgr inż. Piotr Banaszczak
Szkoła Główna Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie
Leśny Zakład Doświadczalny w Rogowie
arbor@wp.pl